

BRANISLAV
JANKOVIĆ

UTVARE

Treća knjiga Jevremova

■ Laguna ■

Copyright © Branislav Janković, 2024
Copyright © 2024 ovog izdanja, LAGUNA

Mojoj majci

*Da nam je samo jedna misao
– ali sposobna da raskomada svet.*

Emil Sioran

Prolog

Ako počnem da se okrećem, hoću li se saplesti?

Ukrstiti nogama, pa ih upetljati poput puzavica sa nekog zida, što jedna drugoj seku puteve, te zaboraviti da se drumovi gaze stopalima, a ne kolenima, i takav, sluđen i zbunjen, završim u prašini.

Kako pada čovek koji gleda unazad?

Licem ili potiljkom?

Ako padne na levo uvo, da li mu zazvoni desno?

Razbije li čelo, hoće li shvatiti stvari koje mu nisu bile jasne? I početi da gleda svet na drugačiji način.

Ruke mu, dok pada, posegnu za nečim za šta bi se uhvatio, ali tamo, ispred njega, nema ničeg – samo vazduh. I koliko god gust i tmast bio, nije dovoljno čvrst da zadrži onog koji posrne. Možda će probati da se uhvati za nekog pored sebe, tražeći ravnotežu i oslonac, vukući i njega u prašinu i blato. Ako nema nikoga, rukama će zamlatarati, poput krila nespretne ptice, pre nego što padne – na uvo, potiljak ili čelo.

Sasvim je moguće da će okrvaviti usne, polomiti zube ili razbiti nos. Bez rane i ožiljka proći neće jer gledanje unazad ne donosi ništa dobro.

Pad je siguran – pad je uvek siguran i jedna je od stvari koje ne mogu da nas razočaraju večitim čekanjem na njega. Iščekivanje pada se uvek isplati i nije gubljenje vremena.

Nije dobro za čoveka da gleda unazad a hoda napred. Čak ni kad beži.

Bog nam s razlogom nije dao oči pozadi – zna on da je prošlost gadna stvar. Zver je to besna koja juri za nama. Ne umara se i ne spava. A ljudi, čuda li, od straha pred blatnjavim putevima, krhkim mostovima i nepoznatim saputnicima, suprotno Tvorčevoj želji i sudbini koja zna samo za napred, okreću svoje misli prohujalim danima i zastaju.

I zver ih stigne.

I zver ugrize.

Prošlost nam krati korake koliko god nam stopala bila duga. Hodanje s pogledom unazad zalepi nam oči za tabane, te vidimo samo stvari od kojih odlazimo. Ili bežimo.

U mojim sećanjima nema straha, a u budućim danima nema nade.

I zato, hodajte, noge moje! Jurite i hitajte!

Prestignite jutra koja dolaze. Probudite se pre trećih pevacu i uspravajte sove. Otpevajte tropare svecima i tečno sročite molitve.

Poslednji dan stiže.

Prvi deo

PUTEVI

Svaka knjiga ima svoj početak kao i ovaj nakrivo napravljeni svet, da ljudi mogu lakše da je shvate, jer šta bi s knjigom koja počinje s kraja? To je kao da hodajući unazad krenete u lov. Možda joj fali sredina, možda su neke stranice iscepane, ali ponekad zec pobegne a mečka ubije lovca.

Čudan je taj što stvori ovakav svet.

Jusuf Bulatović je mrtav.

Opet ima oba oka i dobro vidi. Čita one svoje stranske knjige i podvlači nešto gušćijim perom, pa prstima umazanih mastilom, trlja umorne oči, te zaliči na glumce u pozorištima što mažu svoje kapke, pretvarajući se da su neko drugi.

Pa, i Jusuf, ponajmanje svoj, bio je žigosan onime što je postao, vazda se krijući i lutajući od jednog do drugog sebe, nikada ne saznajući čija je to slika u ogledalu.

Ili je, naprotiv, ostavivši sve nas pored njega zbunjenim i glupim, on jedini znao put ka sopstvenoj duši. I nikome nije pokazao na koju stranu krenuti u traganju za sobom.

Iako smo živi, naše duše lutaju. Samo su tela naša.

Dušu treba zaslužiti (teško se ona hvata kao i sve što je dobro i vredno), pa kada dođe Strašni sud, da ona priča i brani nas. Pamet laže.

Nišani opet, taj moj ljudi prijatelj, u koga god hoće, i namiguje Alahu. Blago njemu, on se pomirio sa svojim Bogom. Možda više i nije onako debeo, te može da potrči, tamo po nebeskim livadama, jureći za prepelicama ili nekim rajskim

pticama. A može biti da sada jede svinjetinu i sleže ramenima, pravdajući se smrću i objašnjava ljutim melecima da je u smrti sve dozvoljeno.

„Pitajte one anđele u cirkusu“, sigurno im kaže i briše masnu bradu.

Opet je sa svojom Amelom. Njegovom visokom mršavicom. Drži je za ruku i traži da mu oprost, a ona se, tobože, ljuti i duri.

„A došao bih ja, bona, po tebe i dijete, da sam bio čovjek. Ali nijesam. Govno i skot. Sada sam bolji, *I am dead*. A u smrti je glupo biti podao i zao. Ne isplati se. Pitaj Jevrema.“

Pravda Jusuf svoj život onima koje je nemoguće pozvati kao svedoke, da mu potvrde reči. Da se možda umesto njega zakunu na istinu njegovih tvrdnji, da umesto njega obećaju.

Posle ga ona miluje po ćelavoj glavi (a možda je dobio i kosu na onom svetlu) i tera ga da joj priča kakav mu je bio život.

Jusuf je živio osam života. U nekoliko njih bio sam i ja.

„Ih, bona, život ko život. Malo sreće, malo tuge, nekoga obradovao, nekoga naljutio.“

„Jesam li ti nedostajala, džanum?“

„Ko vatra ozeblom.“

„Bezbeli lažeš, bolan.“

Smeju se sada. Zajedno su, a samo duše koje su jedna uz drugu se smeju.

Sâm sam. I nisam se odavno smejao.

Ili je svet postao mnogo ozbiljno mesto ili ja.

Dobar je bio Jusuf. Prijatelj.

Priča se da su ga ubili. Vest mi je stigla na Uzun-aginim sokolovima.

Piše mi, prepun nekog cinizma, svojstvenog starim ljudima, što shvataju da su mogli i drugačije (bolje?) da provedu zemaljske dane:

„Onaj tvoj čoravi prijatelj je dobio čakiju u leđa i sada je na putu za džehenem. Šta misliš, raspope... Hoće li ga šejtan pustiti unutra? I pakao treba zaslužiti.“

Ako ga ne pusti, prevariće ga moj brat Jusuf i ući će. Iblisa bi samog nadmudrio.

Sigurno ih je bilo mnogo – ni trojica ne bi mogla da ga savladaju. Imao je dušmane, znam. Imam ih i ja. Ko je čovek koji ih nema?

I kakav je to čovek?

Mislim da ne postoji skroz dobar čovek. Barem ga ja nisam sreo. Pokvari se to, koliko god se nevino rodilo. Život te natera da se prilagodiš ljudima, vremenu, svetu. A ovaj svet i ovo vreme nisu dobri.

Neko je došao u njegovu Foču i ubio ga. Starca. Koliko čovek mora biti bez obraza da ubije starca? Čak ni zbog osvete – želja za njom ima trajanje. Ume osveta da se ohladi, ume. Da se smrzne i zaustavi ruku sa nožem. To ja najbolje znam – celog života sam se svetio. Kao da ništa drugo nisam ni radio.

Loš je to život.

Šta da radim kad se budem svima osvetio? Čime ću zaokupiti svoje misli, najzad oslobođene krvavih glava i preklanih vratova?

Bog okreće glavu od mene i na tu stranu ne mogu da krenem (ili ja ne želim da idem tom stazom, kriveći njega zbog naših čestih svađa). Ni s ljudima nisam ponajbolje, pa kao da i oni to znaju, sklanjaju se od mene, zazirući od ovog raspopa što nije skinuo mantiju, u inat i tim ljudima i tom bogu.

Zaziru kao od utvare.

Kao ni vuk, tako ni ja stalnu kuću nemam. Lutam. A nisam vuk.

I zato, pljujte me i blatite, ljudi! Činite mi zlo! Jedino tako mi dajete svrhu – da počnem da vas mrzim i da vam se svetim.

A nekada sam i voleo.

Ali nemojte da me volite – neću umeti da uzvratim jer sam zaboravio kako se to radi. Lakše mi je posegnuti za nožem nego zagrljajem.

Nisam dobar čovek.

Mrtvi koje pitam, prosto ne verujući Uzun-aginim pismima (nikada nije voleo Jusufa), ništa mi ne pričaju kao da kriju istinu od mene. Ljutim se na njih, strašno psujući i pokušavajući da svojim besom umanjim prazninu koju osećam u grudima. Bes brzo iščili i praznina opet postane prazna.

Tuga je mnogo jača i duže ostaje, ali ja je sebi ne dozvoljavam, te jedva dišem s onom velikom rupom u sebi.

Bes se lakše leči.

„Nije još vreme za vas dvojicu“, kažu mi senke. „Srešćete se već. Svi mrtvi se sretnu. A ti si još živ, Jevreme. Dokle ćeš biti, питаš? Znamo, ali nećemo ti reći. Nije to datu čoveku da zna, a i nama da ti kažemo. Guraj, raspope, nemaš dva života. Šta te briga kada ćeš umreti. Postao bi bolji čovek znajući svoj sudnji dan? Pa, kreni odmah.“

Onda mi se smeju u lice. Uhvate se u kolo i igraju oko mene. Neke prepoznajem, neke ne. Mnoge sam zaboravio. Posle me podsećaju ko su i kada smo se sreli. Neke nisam ni sreo, a gnjave me i dosađuju. Oni koje sam ubio, ljute se i dalje.

Ne prizivam više seni. Same dolaze. Šta li to znači?

„Ne zameri, Jevreme. Samo ti možeš da nas vidiš“, kažu mi, sležući ramenima. „Nedostaje nam društvo živih.“

Ne zameram.

Pričamo, pa svašta i saznam. Nešto tužno, nešto smešno, pa idem putem i smejem se, na čuđenje ljudi što me sretnu i možda pomisle da nisam zdrav pri pameti.

Ne zazivam duše voljenih. Ne mogu.

Bes je bolji od tuge.

Ljubica me pakuje.

Stavlja pogaču, suvo meso i neki tvrd sir u moju torbu. Ja sam turoban, ona plače. Ima krupne oči, pa i velike suze (nikada tolike nisam video), pa kao da joj zenice plutaju. Pomalo smešno deluje. Ne smejem se, nije mi do smeha.

Ko je Ljubica? Žena jedna.

Ima široke kukove i jake listove na nogama. Kaže da je udovica, ali ne priča o mrtvom mužu. Kada ga ja pomenem, ona odmahne rukom i pljune u stranu. Već dve nedelje sam kod nje, čekajući da leto pređe u jesen pa da sa poslednjim pticama krenem i ja.

Svake noći joj proveravam veru. Vrlo je religiozna.

Na ramenu ima beleg, kaže da ne zna odakle joj, valjda je rođena s njim.

Mirni dani su nestali dolaskom Uzun-aginih sokolova.

„Oprala sam ti mantiju, nećeš valjda umazan ili go u tu... Bosnu? Platno je izbledelo od pranja i sunca. Novu sam mogla da ti sašijem. I gde je ta Foča? Ja dalje od svog sela nisam videla. Jesam onomad kada smo bežali od Turaka, ali to se ne računa. Mora da si mnogo sveta video, deluješ tako, imaš puteve svuda po telu. Je l' stvarno toliko veliki ko što pričaju? Noge da te zaboje? Kada se vraćaš?“

Sva je sastavljena od pitanja, a ja odgovora nemam.

Rukavima briše oči, pa mrlje ostaju na beloj tkanini njene bluze. Pomaže mi da navučem popovske haljine preko glave.

Ne osećam se dobro. Slab sam u rukama i nogama. Loman. Kao da mi je neko isisao snagu u želji da me slomi i pobedi.

„Ne znam da li se vraćam. Možda me ubiju. Možda me pojedu kurjaci ili smlati čuma. Nikada se ne vraćam, ženo, ja se samo slučajno nađem na mestu na kojem sam već bio. To nije povratak, tako me putevi vode. Uglavnom idu jedan pored drugog. Ponekad se ukrste, ponekad razdvoje. Čudna stvar su ti putevi. A i ako se vratim u ove krajeve, ne znam hoću li se i tebi vratiti.“

Sleže ramenima i stiska usne. Nije joj drago, ali ne plače više. Smeši se i rukom briše nos.

„Bar si pošten i ne lažeš me. Nisi kao drugi. To me ne čini manje tužnom. Barem neću da se nadam i čekam. Potražiću drugog čoveka. Nekog ko želi da ostane u gnezdu.“

„Ako. Lepa si i mlada. Nađi nekog dobrog.“

„Volela sam te ovih nekoliko dana.“

„Znam, ženo, hvala ti. Umeš da voliš, a to nije malo. Nema mnogo ljubavi na ovom svetu, džaba mu što je toliko veliki.“

Dugo mi maše, stojeći na kapiji dvorišta. Opet počinje da plače.

Nisam odavno plakao.

Oči me bole. Možda baš zbog toga.

Nije bila slava, crveno slovo ili dan po nečemu bitan. Običan, kao i skoro svaki, na ovom svetu pod nebeskom kapom, probušenom na nekoliko mesta, tek da čovek pomisli da može da prođe kroz te rupe i pobegne sudbini.

Bio je to dan za vraćanje duga. Da uzmete ili date.